

RECENZE KNIH

Funke, J. (Hrsg.): **Enzyklopädie der Psychologie – Denken und Problemlösen** (Band 8)
Göttingen, Bern, Toronto, Seattle, Hogrefe, Oxford, Prag – Verlag für Psychologie, 2006, s. 782, 159 Euro.
ISBN – 13 : 978-3-8017-0527-5. ISBN – 10 : 3-8017-0527-7.

Recenzovaný svazek vychází jako součást série Kognice v nakladatelské řadě Teorie a výzkum, a to v nejrozsáhlejší německé encyklopedii psychologie.

Encyklopedie psychologie, vydávané nakladatelstvím Hogrefe – Verlag für Psychologie, vychází již zhruba 30 let a sestává ze čtyřech základních řad: Dějiny a postavení psychologie mezi vědami, Metodologie a metody, Teorie a výzkum a Oblasti psychologické praxe. Dosud stoly knihkupců a internetových prodejen knih spatřilo 55 svazků (!), v přípravě je dalších 14 svazků a v plánu nakladatele je vydat ještě více než 20 svazků této mimořádné psychologické encyklopedie.

Vydavatelem svazku **Myšlení a řešení problémů** je profesor psychologie na Institutu psychologie univerzity v Heidelbergu – Joachim Funke. K práci na tomto rozsáhlém a náročném projektu si přizval ještě 14 spolupracovníků a spolupracovníků z převážně německých univerzit.

V sérii Kognice, jejíž součástí je i recenzovaný svazek, již vyšly práce: Vnímání, Pozornost, Psychomotorika, Paměť, Vědění a učení, v přípravě je poslední svazek této série, a to Kognitivní neurovědy.

Myšlení a řešení problémů (ať již na úrovni lidské či subhumánní) patří mezi základní témata obecné psychologie. Myšlení řadíme k vyšším poznávacím (kognitivním) funkcím a nutno upozornit, že v posledních desetiletích zájem vědecké komunity teoretických psychologů o tuto oblast, ve srovnání s předešlými léty, poněkud poklesl. Možná je to i díky biologizaci psychologie a také proto, že se problematika převádí na „komplexní řešení problémů.“ Domnívám se, že je třeba práci profesora Joachima Funkeho uvítat a ocenit snahu nakladatelství Hogrefe – Verlag für Psychologie o encyklopedické zpracování oblasti myšlení a řešení problémů.

Svazek **Myšlení a řešení problémů** sestává z jedenácti kapitol a mnoha podkapitol. Vzhledem k rozsahu recenze uvedu jednotlivé kapitoly, jejich autory a na ukázkou vždy dvě podkapitoly. Závěrem celého díla, jak to zpravidla bývá, nalezneme autorský a věcný rejstřík. Literatura je uváděna zvláště za každou kapitolou.

Obsah publikace:

1. Vhled a přestrukturování při řešení problému (Günther Knoblich, Michael Öllinger, např. definice vhledu, vhléd a přestrukturování v tvarové psychologii).

2. Kauzální myšlení (York Hagmayer, Michael R. Waldmann, např. psychologické teorie kauzálního myšlení a učení, kauzální modely a Bayesova síť).

3. Dedukce a logické myšlení (Markus Knauff,

např. kognitivněpsychologické výsledky týkající se deduktivního myšlení, neuroanatomie logického myšlení).

4. Induktivní závěr: zacházení s pravděpodobnostmi (Klaus Fiedler, Henning Plessner, např. pojmové a metodické základy, paradigmatičtější empirického výzkumu).

5. Myšlení a usuzování při nejistotě: kognitivní heuristiky (Gerd Gigerenzer, Wolfgang Gaissmaier, např. co je to ohraničená racionalita, modely kognitivní heuristiky).

6. Komplexní řešení problémů (Joachim Funke, např. objevení nového předmětu zkoumání, metodické problémy).

7. Poruchy a chyby při řešení problému (Harald Schaub, např. klasifikace a příčiny chyb, jak zlepšit jednání a myšlení v komplexních situacích).

8. Počítačové modely myšlení a řešení problému (Ute Schmidt, např. řešení problému pomocí analogie, kvalitativní závěry).

9. Kulturní rozdíly při řešení problému (Stefan Strohschneider, např. rozhodování a zacházení s rizikem, ekologickokulturní model).

10. Řeč a myšlení (Ditrich Dörner, např. myšlení a řeč, myšlení beze slov).

11. Metody výzkumu myšlení a řešení problému (Joachim Funke, Miriam Sparing, např. předmět a metodické přístupy, metody prezentace, diagnózy a vyhodnocení kognitivních procesů).

Recenzovaná práce je napsána i sestavena přehledně a systematicky. Čtenáře seznámí se všemi základními teoretickými východisky a nejnovějšími poznatky týkajícími se myšlení a řešení problémů. Obsahuje řadu nákrešů, tabulek, grafů, což je didakticky cenné. Při kritickém pohledu lze konstatovat, že ve svazku není zpracována problematika kreativity a kreativního myšlení, což lze vidět jako nedostatek, byť si jej vydavatel uvědomuje.

Publikace **Myšlení a řešení problémů** vycházející v encyklopedii psychologie je doporučeníhodná teoretickým psychologie, teoretickým pracovníkům neurovědních oborů a zejména těm, kteří se věnují obecné a novější kognitivní psychologii či kognitivním neurovědám. A samozřejmě všem studentům psychologie, jež se touto oblastí chtějí hlouběji zabývat. Zcela závěrem zbývá konstatovat, že ani možnosti internetu nenahradí seriózní psychologické encyklopedie, které pojednávají určitou oblast psychologického vědění vcelku a zároveň v souvislostech, včetně jejich historického vývoje.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Petermann F., Eid M. (Hrsg.): **Handbuch der Psychologischen Diagnostik**
Göttingen, Bern, Wien, Toronto, Seattle, Oxford, Prag: Hogrefe – Verlag für Psychologie 2006, s. 805,
159 Euro. ISBN-10: 3-8017-1911-1. ISBN-13: 978-3-8017-1911-1.

Příručka psychologické diagnostiky patří do řady psychologických příruček vydávaných u nás všeobecně známým nakladatelstvím Hogrefe Verlag. Vydavateli svazku jsou prof. Franz Petermann z Centra klinické

psychologie a rehabilitace univerzity v Brémách a prof. Michael Eid z úseku pedagogiky a psychologie Svobodné univerzity v Berlíně.

Jedná se o dílo poměrně rozsáhlé, na němž se dohro-

mady podílelo 98 kolegyň a kolegů německé jazykové oblasti (výjimku tvoří dva příspěvky v němčině z USA), pochopitelně se jedná převážně o psychologku a psychology pracující na univerzitách v Německu, Švýcarsku a Rakousku.

Cílem příručky je především seznámit studenty psychologie a psychology se současnou psychologickou diagnostikou a budiž hned úvodem řečeno, že se to autorům vcelku (kritické výhrady viz níže) podařilo.

Recenzovanou práci vydavatelé rozčlenili do následujících devíti hlavních kapitol a mnoha podkapitol, z nichž na některé pro ilustraci čtenáře upozorním alespoň tím, že je zmíním.

1. Základy a rámcové podmínky psychologické diagnostiky (např. úlohy, cíle a strategie psychologické diagnostiky, základy měření v psychodiagnostice, diferenciálně psychologické základy psychodiagnostiky, diagnostický proces).

2. Zdroje dat a kritéria platnosti testů (např. dotazníky, výkonové testy, projektivní testy, pozorování, psychofyzilogické metody, zobrazovací metody, počítačové metody).

3. Metody položkové a testové analýzy (např. klasická testová teorie, faktorová analýza, analýza profilu, metody k určení shody v posuzování).

4. Etické aspekty a zvláštní podmínky užití testů (např. provádění a vyhodnocování testů, testování jazykových menšin).

5. Znaky a oblasti diagnostiky (např. diagnostika vlastností, situací, chování, diagnostika pohody, inteligence, pozornosti, úzkosti, deprese, bolesti, řeči, motorických schopností).

6. Oblast užití – pedagogická psychologie (např. diagnostika rodiny, vývoje, poruch učení, postižení, diagnostika mimořádného nadání).

7. Oblast užití – klinická a lékařská psychologie (např. neuropsychologická diagnostika, klinická dia-

gnostika, diagnostika v rehabilitaci, forenzní psychologická diagnostika).

8. Oblast užití – podniková psychologie a psychologie organizací (např. diagnostika při výběru povolání, diagnostika organizace, managementu, stresu a pracovní zátěže).

Na konci příručky vydavatelé uvádějí seznam a adresy autorek a autorů svazku, dále pak přehled užívaných zkratk psychologických testů a zkoušek. Zcela závěrem se nalézá autorský a věcný rejstřík. Použitá a rozšiřující literatura je uvedena za každou podkapitolou zvlášť.

Při celkovém posouzení příručky lze konstatovat, že se jedná i pro psychology o náročnější čtení, neboť jsou uváděny bez vysvětlení a náhle poznatky a souvislosti z různých vědních disciplín a jazyků (fyziologie, biochemie, statistika, obecná psychologie apod.). Velké množství spoluautorek a spoluautorů má pak za následek jistou nevyváženost a roztržitost díla – sjednocující hlediska nejsou patrná. Kupříkladu druhá kapitola (byť se jedná o významnou část psychodiagnostiky) zabírá více než čtvrtinu knihy. Z pohledu naší psychodiagnostické tradice v knize postrádáme větší důraz na zpracování vývojové problematiky člověka a vůbec vývojové hledisko – a v kritických poznámkách bych mohl pokračovat. Přes uvedené výhrady však příručka ukazuje současný stav psychologické diagnostiky (možná, že i kritizované skutečnosti jej ilustrují) a trendy, jimiž se ubírá. Nelze přehlédnout renezanci psychofyzilogických metod, stejně jako zcela nové postupy a pohledy (např. zobrazovací metody), uplatňující se v dnešní psychodiagnostice. Neubráníme se dojmu, že se psychologie (a tedy i psychodiagnostika) biologizují.

Recenzovanou příručku lze doporučit klinickým psychologům a psychiatrům nejenom proto, že v ní naleznou mnoho informací, ale i pro její inspirativní funkci – k dalšímu studiu a vzdělávání.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Kučerová H.: Demence v kazuistikách
GRADA, Praha, 2006, 1.vyd., 120 stran.

Autorka je zkušený ambulantní psychiatr s rozsáhlým teoretickými znalostmi a praktickými zkušenostmi. Publikovala četné články v mnoha odborných, především psychiatrických časopisech.

V úvodní kapitole „Rozpoznání demence“ lehkým perem a srozumitelným způsobem popisuje, jak nejlépe diagnostikovat demenci a rozlišit různé její formy. Neopomněla připomenout různou psychopatologickou symptomatologii, která může základní diagnózu překrývat a znesnadnit. Zdůrazňuje ochotu správného komunikování s pacientem. Nechybí nejnovější rozčlenění jednotlivých typů demencí.

Rozebírá diferenciální diagnostiku mezi Alzheimerovou demencí a vaskulární demencí a složitou etiologií AD.

Z 68 pacientů průměrného věku 73 let, léčených pro demenci, vybrala 18 typických kazuistik, na nichž dokazuje, jak obtížná může být někdy přesná diagnóza. Zejména bez spolupráce příbuzných, kteří zhoršení duševního stavu postiženého často bagatelizují a nechápou, oddalují tím úspěšnost léčby. Pozoruhodný je vysoký výskyt abúzu alkoholu u pacientů samotných nebo u jejich pokrevních příbuzných. Relativně vysokou somatickou komorbiditu u vyšetřovaných pacientů

vykazují diabetes mellitus a hypotyreóza. Autorka je zásadně proti eutanázii.

Publikace splňuje cíl, který si autorka vytkla. Zajímavé a charakteristické kazuistiky nemocných s demencí jsou líčeny detailně a exaktně. Od doby éry významných českých psychiatrů minulosti, profesorů Kuffnera, Myslivečka, Vondráčka a dalších, se kazuistickým sdělením věnuje málo pozornosti a jejich význam bývá často podceňován. Současná psychiatrie se stále více opírá o moderní poznatky v oblasti psychobiologie, genetiky, psychofarmakologie, zobrazovací techniky a jiné metody.

Téma knihy však nelze i na základě těchto nových, mnohdy až převratných objevů, podceňovat. Její význam je podložen autorčinými bohatými, dlouhodobými zkušenostmi z ambulantní psychiatrické praxe, při které je v úzkém a častém kontaktu s mnoha pacienty i jejich příbuznými.

Přináší poučení zejména praktickým lékařům, ale i laikům, kteří mohou vyličením chování svých blízkých mnohdy napomoci k včasnému a správnému diagnostikování choroby již v jejich počátcích. Tím nechci říci, že by i mnohým, zejména začínajícím psychiatrům, nebyla cenným přínosem.

Doc. MUDr. František Faltus, DrSc.

Výzkum bipolární afektivní poruchy se zdokonaluje zlepšenými metodologickými postupy v posledních letech. Také studií přibývá. Cílené, kontrolované a prospektivní, dvojité slepé studie pacientů s dysforickými mániemi a rychlými cykléry jsou prováděny teprve krátce. Stejně tak studie na pacientech s komorbiditou alkoholické a drogové závislosti. Toto jsou pacienti, kteří představují problémovou skupinu klinické terapie. Autoři v této knížce podávají čtenáři obšírný přehled, který zachycuje současný odborný stav o fenomenologii, epidemiologii a léčbě bipolárních afektivních poruch.

Po stručném historickém úvodu se v 1. kapitole autoři zabývají četností bipolárních poruch, jejich výskytem u starších osob a jednotlivých pohlaví, komorbiditou a obtížemi spojenými s onemocněním. Četnost bipolární poruchy I uvádějí celkově 1,0 – 1,6. Poukazují na to, že rozdíly mezi jednotlivými zeměmi mohou být značné, např. na Taiwanu 1,5 % a v Bejrútu až 19 %.

Bipolární poruchy se manifestují většinou podstatně dříve než unipolární deprese, a to v 75 % před 25. rokem věku, zatímco unipolární deprese v 55 %. Není rozdílu mezi bipolární poruchou I a II. Na rozdíl od unipolární deprese, která se objevuje u žen 2krát častěji než u mužů, je výskyt bipolární poruchy přibližně stejný u obou pohlaví. Výjimku tvoří rychlí cykléři, kteří jsou u žen dvojnásobně častější než u mužů.

Komorbidita s jinými psychickými chorobami se uvádí ve 39 %, se somatickými chorobami v 22 %. Nejčastější je komorbidita s alkoholem a drogovou závislostí. Autoři poukazují na vysoké náklady, které tato choroba způsobuje. Jsou to nejen náklady na vlastní léčbu, především však socioekonomické ztráty. V USA je vyčíslili v roce 2001 na 24 miliard dolarů. Výše těchto nepřímých nákladů je způsobena vysokým počtem pracovních neschopností a předčasných penzionování. U těchto nemocných je rozvodovost 3krát vyšší než u zdravé populace.

Třetí kapitola pojednává o rozdělení a průběhu bipolární afektivní poruchy. Autoři v diagnostice vycházejí především z rozboru klasifikace DSM IV a ICD 10 a přihlížejí zároveň i k názorům některých předních psychiatrů. Nepokládám za nutné se touto kapitolou blíže zabývat, neboť obsahuje většinou obecně známá fakta.

Čtvrtá kapitola se zabývá příčinami vzniku bipolární afektivní poruchy. Nejnovější nálezy pomocí zobrazovacích metod ukazují významnou spouštěcí roli okruhu amygdala – hippokampus – prefrontální kortex – mediodorzální talamus – ventrální pallidum – striatum. Ukázalo se také, že u bipolárních onemocnění dochází ke zmenšení objemu pravého orbitofrontálního kortexu stejně jako levého gyrus cingularis. Dále je v této kapitole popisována genetika, synaptické změny, poruchy homeostázy kalia, úloha receptorů.

Pátá kapitola je věnována léčebným strategiím. Rozlišují akutní léčbu, stabilizační léčbu po odeznění akut-

ní fáze a profylaxi. Ze stabilizátorů věnují pozornost lithiu, valproátu, karbamazepinu a oxkarbazepinu, lamotriginu, gabapentinu, topiramatu. Z antipsychotik 2. generace klozapinu, olanzapinu, risperidonu, quetiapiinu a ziprasidonu. Jako přídatnou medikaci doporučují klonazepam, lorazepam a nimodipin. Za klasický preparát pro akutní euforické mánie považují lithium, které možno eventuálně kombinovat s některými benzodiazepiny nebo sedativními antipsychotiky. Není-li léčba lithiem efektivní, pak jsou v Německu oficiálně doporučována antipsychotika olanzapin, risperidon, quetiapin a ziprasidon, a to buď samostatně nebo v kombinaci s lithiem.

U smíšené epizody a dysforické mánie doporučují jako první volbu valproát nebo některá antipsychotika 2. generace. U rychlých cyklérů má lithium jen slabý účinek a nepůsobí profylakticky. Valproát, karbamazepin a antipsychotika 2. generace se jeví efektivnější. U aripiprazolu konstatovali autoři ze tří studií, že jen jedna ukázala signifikantní zlepšení. Kombinovaná léčba u bipolární afektivní poruchy je spíše pravidlem než výjimkou. Věnují pozornost i dalším psychofarmakům: klasickým neuroleptikům, benzodiazepinu, topiramatu, gabapentinu a antagonistům kalcia. Z nemedikamentózních postupů navrhuje v akutním stavu EKT, transkraniální magnetickou stimulaci, spánkovou deprivaci, fototerapii.

V profylaxi kromě psychofarmak doporučují psychoterapii. Za nejobtížnější považují léčbu rychlých cyklérů. Z komorbidních psychických poruch zhoršuje bipolární afektivní poruchu nejvíce kombinace s alkoholovou a drogovou závislostí. Uvažují nad léčbou poruchy v graviditě. Profylaktické medikamentózní léčení představuje různě velké riziko pro plod, nejvyšší lithium, ale i karbamazepin a valproat. Nová antiepileptika a antipsychotika 2. generace nepředstavují takovou hrozbu. Od druhého trimestru těhotenství již takové nebezpečí nehrozí.

Z právního hlediska autoři poukazují na tzv. „Rote Liste“, což je jakási obdoba naší SPC, v níž je stanoveno povolené dávkování a indikace farmak. Kupodivu není však pro lékaře závazná.

Tato útlá knížka poskytuje čtenáři přehled základních údajů o bipolární afektivní poruše, současných poznatcích o epidemiologii, diagnóze a především o léčebných strategiích. Hlavně kapitola o farmakoterapii si zaslouží pozornost pro přehledná schémata, znázorňující léčebné postupy od počáteční medikace až po farmakorezistentní, rozdělení terapeutické strategie na akutní, stabilizační a profylaktickou fázi. Publikace je vhodná pro poměrně rychlou a přehlednou orientaci v léčbě bipolární afektivní poruchy. Nebude na škodu, jestliže ji bude mít psychiatr ve své knihovničce, kde nezabere mnoho místa.

Doc. MUDr. František Faltus, DrSc.